

Incidens a réten*

Az incidens, amely megváltoztatta Mihail Sevcsenko asszisztens életét, egy napsütötte délelőtti esett meg a közgazdasági és a bölcsészkar tömbje között elterülő zöld rét szélén.

Azon az éjszakán megint belehasított a jól ismert fájdalom. Este kezdődött enyhe nyilallással az ínyében, finom lüktetéssel és szívdobogással. Tudta, mi következik, ezért bevett két tablettát, lefeküdt, és megpróbált elaludni a televízió képernyőjének villogása mellett, felesége ugyanis esténként a tv előtt ült, és összevissza váltogatta a programokat. Az asszony is tudta, mi következik, ezért lehalkította a készüléket, a kép azonban ugrált tovább, s zavarta az olyannyira óhajtott álmot. Sevcsenko mégis aludt egy szemhunyásnyit, s amikor felébredt a hasogató fájdalomra, a képernyőről még mindig ugyanaz a szivárványszerű fény vágott belé. Tudta már, hogy hosszú és álmatlan éjszakája lesz. Lyukas metszőfoga, a bal felső hármás teljesen begyulladt, előbb fájdalmasan, egyenletesen, majd egyre szaggatottabb ritmusban kezdett lüktetni, hasogatni, fájdalmasan nyilallt az arccsontjába, s a szemén keresztül fel az agyába. Virrasztó élete párja borogatásokat tett az arcára, ezeket ő ideges mozdulattal hol a fogára szorította, hol pedig dühösen félrelökte, sőt elhajította. A gyógyszerektől kábán, fájdalom zilálta aggyal, zavaros tekintettel virrasztott pirkadatig. Ilyen állapotban, s egy olyan pillanatban, amikor már semmiféle kiutat nem talált, döntött úgy, hogy elmegy a fogorvoshoz.

Mihail Sevcsenko biztos volt benne, hogy a kommunisták az okai szűnni nem akaró rettenetes fogfájásainak, mint ahogy azok az okai minden egyéb rossz, utálatos és szerencsétlen körülménynek is az életében. Habár sorsa egyedül az ő sorsa volt, és így teljességgel felcserélhetetlen, mégis egy volt csak az ismert, a könyvekben,

* Az itt közölt részlet *A Pogled angela* (Ljubljana, 1992) c. kötetből való.

cikkekben és esszékben különféle módon leírt és teljességgel egyforma sorsok közül. Amikor amerikaiaknak beszélt el élettörténetét, a hatalommal való jelentéktelen összeütközését elnyomott és megváltatlan hazájában, a konfliktust, amely a börtönben fejeződött be, a menekülést és a menedéket, amit e szabad országban megtalált, az emberek udvariasan bólogattak, ő pedig tudta, hogy esete többé soha senkit sem fog megrendíteni: a dolog mint olyan, a dolog közismert volt. De csak ő tudta egyedül, hogy mindez mit jelent. Nemcsak a szenvedést, az már mögötte volt, hanem az itteni életet, a civilizációs váltást, a nyelvtanulást, a tanulást az egyetemen, ahol már felnőtt, kész emberként kellett egy padba ülnie a gondtalan és könnyelmű diákokkal. Elviselte mindezt, és tudta, hogy miért. Egy emigránsszervezettől húzott szerény ösztöndíj segítségével fogcsikorgatva végigcsinált mindent.

Asszisztensi beosztásig vitte az egyik tekintélyes egyetemen, és gyorsan haladt, vizsgáról vizsgára. Összeszorította a fogait, hacsak nem fájtak. De mind gyakrabban kínozták. Nagy fegyelemmel volt képes úrrá lenni minden félelmen és traumán, ami lelkébe fészkelte előző életében, csak a minduntalan beléhasító fogfájásra nem talált gyógyírt, ellenszert, sem orvosságot. Fogai régen romlottak el, még a börtönben, az óceán túlsó partján, vagyis úgy rontották el a fogait: a silány koszttal, a vitaminhiánnyal, a szűnni nem akaró huzattal, a hideg vizes fogmosással. Beleplántálták a fogorvostól való leküzdhetetlen páni félelmet is. Elsötétült előtte a világ, valahányszor a börtönbeli sintérre gondolt, a fogóira meg a fűróira. Pontosabban vörös és fekete lett minden, mivel amikor az a hájas kuruzsló neki esett odabent a börtönben, felváltva hol az ő arcát látta a fájdalom kódén keresztül, hol pedig egy zsíros fekete betűkkel teleírt hatalmas vörös plakátot a szemközti falon. Sohasem tudta elfelejteni azt a plakátot, mint ahogy a vaskos fűrókat sem. Tudta, hogy Amerikában egészen mások a felszerelések. Felesége és barátai nap mint nap győzködtek, turbofelszerelések prospektusait hozták el neki, melyeken másodpercenként akkora fordulatszámmal működő fűrők szerepeltek, hogy azokkal a művelet teljesen fájdalommentessé vált, beszéltek neki a további fájdalomtól megszabadító injekciókról és a szőke fogorvosnők könnyű kacsóiról: de Mihail Sevcsenko, aki képes volt szembezállni a hatalmas kommunista birodalom elnyomógépezetével, hadseregével és titkosrendőrségével, nos ugyanez a Mihail Sevcsenko nem volt képes legyőzni félelmét a fűró sívításától, és a fogához való fémes érintésétől.

Hanem azon a reggelen, amikor fájdalomtól szétzilált aggyal, gyógyszerektől kábán, zavaros tekintettel belepillantott a felkelő vörös napba, és a kép a hazájában látott napkeltékre emlékeztette, azon a reggelen úgy látszott, mégiscsak erőt vesz magán.

Hosszan, óvatosan, nyögdecselve öblögette fájó szájüregét, lassan vette fel a friss alsóneműt, gondosan kötötte meg a nyakkendőjét és aztán dobogó szívvel állt meg a tükör előtt. Hallotta, amint felesége a szomszéd szobában telefonál a fogorvosnak. Másodpercenként sokezer fordulattal, gondolta, sokezer és még annál is több hangtalan, fájdalommentes turbofordulattal.

Mihail Sevcsenko nyugodt és határozott léptekkel haladt el a közgazdasági tanszék mellett. Tudta, hogy mindjárt a sarkon zöld rét várja, amely elnyúlik messze, addig az épületig, melyben a humán tudományok lakoznak, és csak a túlsó oldalon, csak a következő sarok után következnek a rendelő világos ablakai, melyek visszaverik a reggeli nap sugarát. Szerette ezt a rétet ebben az órában, egy szeletére emlékeztette az otthoni tájnak, amit el kellett hagynia, egy bizonyos réten keresztülfolyó patak partján sorakozó nyírfákra. A könyörtelen fájdalom ellenére, vagy éppen amiatt gondolt távoli, elvesztett hazájára.

Abban a pillanatban, ahogy a sarkot elhagyta, két dolog történt. Meglátta a várva várt hatalmas zöld felületet a délelőtti napfényben. Ugyanabban a pillanatban a fű és a járda közötti sávon, a szabad tér és a közgazdasági kar épületének fala között három vagy négy standot pillantott meg, amit általában ki szokott kerülni. A baloldali érzelmű diákok itt tették közszemlére a marxista irodalmat, az antiimperialista pamfleteket, árulták a Che Guevara, Marx és más szakállas klasszikus arcképével díszített trikókat. Talán meg se látta volna őket, talán elment volna mellettük, oda se pillantva a fiatalok csoportjára, amely mindig ott ácsorgott, talán mint mindig, most is meggyorsította volna a lépteit, hogy átadja magát a fűnek, a zöldnek, a klorofilnak, a könnyű lépteknek, az emlékeknek, a földnek, amely puhán süpped a lába nyomán. Egészen biztos, hogy másként cselekedett volna, mint ahogyan tette, egészen biztos, hogy az élete ezután egészen másként alakult volna, ha azon a szerencsétlen délelőttön nem fáj a foga, ha nem lett volna mögötte az a szörnyű éjszaka, ha az agyát nem zilálta volna szét a fájdalom, ha nem lett volna teljesen kába s fájdalomtól zavaros a tekintete.

Egy feketehajú diák, nyakában sállal röplapokat osztogatott, az arrajárók elvették, zsebre vették vagy mentükben olvasni kezdték.

Volt aki csak átfutotta, és beledobta az első szemétkosárba, mások kezükben a röplappal odamentek a standokhoz. Mihail Sevcsenko jól ismerte ezt a mindennapi jelenetet, és minden délelőtt nagy ívben kikerülte. Ezúttal talán túl közel ment, talán egyenesen őt szemelte ki a röplapos diák. Bármilyen történet, bárhogyan történet, a fiú egyszer csak ott termett mellette, és egy zsíros fekete betűkkel tele nyomtatott vörös, égővörös röplapot nyújtott át neki. Mihail Sevcsenko csak nemet intett és meggyorsította a lépteit. Eddig még soha nem történt meg, de ezen a reggelen a fiatalember utána eredt, ott haladt mellette, és nyújtotta feléje a papírt, még lobogtatta is, sőt Sevcsenko úgy érezte, kifejezetten agresszíven lobogtatta egyenest bele az arcába. Megállt és a fiatalember szeme közé nézett.

— Nem kérem ezt a röplapot — mondta.

— Nem baj — felelte a fiatalember, — ez itt egy szabad ország.

— Éppen ezért nem fogom átvenni magától — mondta Sevcsenko.

— Nem is kell — mondta a sálas fiú. Ezt mondta, de nem tárgált, még mindig ott állt Sevcsenko előtt, és maga elé tartotta a röplapot. Nem is maga, hanem Sevcsenko felé, egyenesen az arcába.

Sevcsenko metszőfogába nyilallt a fájdalom. A bal felső hármass megajdult. Félre akarta tolni a fiút, hogy folytassa az útját. De nem tolta félre. Kikerülte és hagyta, hadd álljon ott a papírcsomóval a kezében.

— Hé — kiáltotta a feketehajú marxista Latin-Amerika mélységeiből, hé, mister, — kiáltotta. Sevcsenko oda se neki. Ment a fűvön át a rendelő narancsszínben ragyogó ablakai felé. A fájdalom az arccsontján keresztül a szeme felé sugárzott. A fiatalember utánaszaladt.

— Lehet, hogy ez érdeklődik magát — mondta, és az orra alá dugta a vörös papírlapot, mire Mihail Sevcsenko biztos volt benne, hogy ez nem ugyanaz a papír, mint amit az előbb kínált neki.

— Mondtam már, hogy nem érdekel — felelte Sevcsenko, és összeszorította a fogát, mire a fájdalom végiglüktetett szemének szövetein.

— Azt az előző röplapra mondta — így a diák, — ez egy másik. A diák később azt bizonygatta, hogy Mihail Sevcsenko még ebben a másodpercben rátámadt. Sevcsenko az ezt követő tárgyalásokon viszont azt állította, hogy erre csak később került sor, hogy a diák sértette meg először az ő fizikai sérthetlenségét, egyetemi és egyéni integritását.

Tulajdonképpen Sevcsenko sem volt teljesen biztos benne, ki kit érintett meg először, de arra határozottan emlékezett, hogy *még egyszer ki akart térni* a fiú elől. Balra tért ki s vállával hozzáért a diákhoz, vagy pedig a diák ért őhöz. Mindenesetre ezután tett még vagy tíz lépést a rendelő ablakai felé. Narancsszínben ragyogtak a napban, olyan erősen, hogy fel akarta tenni a napszemüvegét. De amikor a zsebébe nyúlt a napszemüvegért, azzal együtt egy vörös röplapot is előhúzott. A közeledés vagy a távolodás másodperceiben tehát a diák ügyesen a zsebébe csúsztatott egyet. Vörösen ragyogtak az ablakok, szemén keresztülhasított a fájdalom, fel az agyába, ezernyi fordulattal, turbofordulattal neki az agyhártyájának, felpörgött, felpörgött, ahogy túl az ablakok mögött pörögnek a turbofúrók, hogy feltörjék a fogzománcot, amint egykor az a vaskos fúró szaggatta az ő állkapcsát valami börtönrendelőben, sok évvel ezelőtt, hogy az agya is belezendült, hogy a szilánkok csak úgy röpöködtek a szájüregében. Megállt. Megfordult. A diák még mindig ott állt a rét közepén, kezében a vörös röplapokkal. Elindult a fiú felé. Az állt és mosolygott. Ment feléje összeszorított fogakkal, s kezében ott gyűrögette azt a bizonyos lapot. A tanúk ezt a különbséget, ezt a lényeges különbséget elhallgatták. Csak ekkor indult el a fiú felé azzal az összegyűrt papírral a kezében. A fiú arcáról lehervadt a mosoly. Egy lépést tett hátra.

— *Ez egy szá...* — mondta. Bizonyára azt akarta még mondani: — ... *bad ország.* — De csak ennyit mondott: — ... *szág.* — Mást már nem mondhatott, mert Sevcsenko a papírcsomót beletömte egyenest a szájába. Az összeszorított fogai közé, az egyik kezével megragadta a fiatalember tarkóját, és a papírcsomót beletömte az ajkai, a fogai közé, az egészséges, sohasem fájó, hófehér latin-amerikai forradalmárfogai közé. Sevcsenko látta, hogy az emberek futni kezdenek feléjük a fűvön át, de már késő volt, nem tudta a fiút elengedni, nem tudta abbahagyni. Csak pár másodperc múlva tért magához, amikor leszedték a fiatalemberről. S amikor mindketten remegve nézték egymást, zavaros mondatokat hebegtek, mert egyikük sem tudta, tulajdonképpen mi történt. Mihail Sevcsenko asszisztensnek mindenesetre kissé véres volt a keze, amint azt a tanúk állították. Ő úgy vélte, az a finom rózsaszín nem a vér, hanem a röplap festékének a nyoma. Vegyi elemzést senki sem végzett. Vér ide vagy oda, az incidens nagy port kavart fel, az egyetemi és az állampolgári szabadság teljes mértékben sérelmet szenvedett.

Kitört a botrány, teljes mértékben. Másnap megjelent a diáklap különkiadása, első oldalán a nagybetűs címmel: *Ki akarja betömni a szánkat?* Mellette suta karikatúra a diákról, fogai közt a papírcsomóval. A humán tudományok tanszékén vitát indítottak az egyetemi szabadságról. Gúnyolódó falragaszok jelentek meg. A dologról a déli hírekben számolt be a helyi televízió. Rendkívüli konferenciát hívtak össze a dicső egyetem professzorai. Sevcsenko asszisztens nem jelent meg ezen, mivel fáj a foga. Írásban küldte el beszámolóját az esetről, azt bizonygatva, hogy először a diák lépett fel erőszakosan, amikor zsebébe dugta a röplapot, miután ő azt udvariasan elhárította. A szabadsághoz való viszonyáról nem írt. A fogfájásáról sem. Telefonált neki a dékán, s elmagyarázta, hogy a dolog túlságosan elfajult, ismeri Sevcsenko múltját, de erre a lépésre még sincs magyarázat. Egy szó mint száz, keressen egy másik egyetemet, foglalkozást vagy változtassa meg saját magát, ha tudja.

Sevcsenko megváltoztatott mindent. Beadta a lemondását. Elköltözött. Korrektorként helyezkedett el valami biztosítónál. Kizárólag éjszaka dolgozott. Rosszul fizették, munkája unalmas volt. De egyedül lehetett és senki sem zaklatta. Nem vágyott semmi másra, csak magányra és békességre. A következő években a biztosító nyomtatványait korigálta, napközben a parkba járt és órákat elüldögélt a patak partján, ahol a fűzfák nőttek. Lyukas metszőfogát, a bal felső hármast maga húzta ki. Az ínye begyulladt, elgennyedt, de felesége begyógyította kamillateával, amit hazulról küldtek a rokonaik.

Szombaton és vasárnap, amikor nem volt éjszakai korrektúra, megpróbálta kialudni magát, mivel a röpké délutáni alvások nem sokat értek. Feleségének, aki minden éjszaka össze-vissza váltogatta a televízió programjait, gyakorta fel kellett kelnie, hogy felrázza, mivel nyögött, sőt néha ordított is álmában. Mihail Sevcsenko nem a fogát, az arccsontját, a szemét és az agyát hasogató fájdalomtól nyögött. Csak az álmai voltak mindig egyformák. A börtönorvos, az a sintér hajolt följe távoli hazájából, a távoli múltból. Amikor elmozdult, Sevcsenko a szemközti falon meglátta a vörös plakátot a zsíros fekete betűkkel. Az orvos vonásai pedig mind jobban emlékeztettek a feketehajú sálas fiú fiatal arcára.